

lica tuta sit, et quomodo non perturbent animum ea, quibus commoti homines in eorum cedunt sententiam, rationibus, quas Dominus dare dignatur, quantum possumus demonstramus. Illud sane imprimis tenere te volo, qui bene nosti animum meum, non hoc me fugiendae arrogantiae gratia quasi solemniter dicere, quidquid in his litteris erroris inveniri poterit, hoc solum mihi esse tribuendum; quidquid autem verum et convenienter expositum, uni omnium bonorum munerum largitori Deo.

CAPUT X.

Historiam divinae oeconomicae erga nostram salutem narraturus, ostendit primum unde error in religione contingat, et quomodo perfecta religio, Deo subveniente, instauretur.

XVIII. QUAMOBREM sit tibi manifestum atque perceptum, nullum errorem in religione esse potuisse, si anima pro Deo suo non coleret¹ animam, aut corpus, aut phantasmata sua; aut horum aliqua duo conjuncta, aut certe simul omnia: sed in hac vita societati generis humani sine dolo temporaliter congruens, aeterna meditaretur, unum Deum colens: qui nisi permaneret incommutabilis, nulla mutabilis natura remaneret. Mutari autem animam posse, non quidem localiter, sed tamen temporaliter, suis affectionibus quisque cognoscit. Corpus vero et temporibus et locis esse mutabile, cuius advertere facile est. Phantasmata porro nihil sunt aliud quam de specie corporis corporeo sensu attracta figmenta: quae memoriae

¹ Retract. cap. xii, n. 2.

mandare ut accepta sunt, vel pariri: vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel perturbare, vel quolibet modo figurare cogitando facillimum est, sed cum verum quaeritur, cavere et vitare difficile.

XIX. Non ergo creaturae potius quam Creatori serviamus¹, nec evanescamus in cogitationibus nostris; et perfecta religio est. Aeterno enim Creatori adherentes, et nos aeternitate afficiamur necesse est. Sed quia hoc anima peccatis suis obruta et implicata, per se ipsam videre ac tenere non posset, nullo in rebus humanis ad divina capessenda interposito gradu, per quem ad Dei similitudinem a terrena vita homo niteretur, ineffabili misericordia Dei temporali dispensatione per creaturam mutabilem, sed tamen aeternis legibus servientem, ad commemorationem primae suae perfectaeque naturae, partim singulis hominibus, partim vero ipsi hominum generi subvenitur. Ea est nostris temporibus christiana religio, quam cognoscere ac sequi, securissima ac certissima salus est².

XX. Defendi autem adversus loquaces, et aperiri quaerentibus, multis modis potest; omnipotente ipso Deo per se ipsum demonstrante quae vera sunt, et ad haec intuenda et percipienda bonas voluntates per bonos Angelos et quoslibet homines adjuvante. Eo modo autem quisque utitur, quem videt congruere iis, cum quibus agit. Ego itaque diu multumque considerans, quales oblatrantes, et quales quaerentes expertus sim, vel qualis ipse, sive cum latrarem, sive cum quaererem, fuerim, hoc modo mihi utendum putavi. Quae vera esse perspexeris tene, et Ecclesiae catholicae tribue; quae falsa respue, et mihi qui homo sum ignosce; quae dubia crede, donec aut respuenda esse, aut vera esse, aut semper credenda esse, vel ratio doceat, vel praecipiat auctoritas. Intende igitur

¹ Retract. cap. xii, n. 2. — ² Id. cap. xiii, n. 3.

in hæc, quæ sequuntur, diligenter et pie, quantum potes: tales enim adjuvat Deus¹.

CAPUT XI.

Omnis vita a Deo. Mors animæ nequitia.

XXI. NULLA vita est, quæ non sit ex Deo, quia Deus utique summa vita est et ipse fons vitæ: nec aliqua vita in quantum vita est, malum est, sed in quantum vergit ad mortem. Mors autem vitæ non est, nisi nequitia, quæ ab eo quod ne quidquam sit, dicta est: et ideo nequissimi homines, nihili homines appellantur. Vita ergo voluntario defectu deficiens ab eo, qui eam fecit, et cuius essentia fruebatur, et volens contra Dei legem frui corporibus, quibus eam Deus præfecit, vergit ad nihilum: et hæc est nequitia: non quia corpus jam nihilum est. Nam et ipsum habet aliquam concordiam partium suarum, sine qua omnino esse non posset. Ergo ab eo factum est et corpus, qui omnis concordie caput est. Habet corpus quamdam pacem suæ formæ, sine qua prorsus nihil esset. Ergo ille est et corporis conditor, a quo pax omnis est, et qui forma est infabricata, atque omnium formosissima. Habet aliquam speciem, sine qua corpus non est corpus. Si ergo quæritur quis instituerit corpus, ille quæritur, qui est omnium speciosissimus. Omnis enim species ab illo est. Quis est autem hic, nisi unus Deus, una veritas, una salus omnium, et prima atque summa essentia, ex qua est omne quidquid est, in quantum est; quia in quantum est quidquid est, bonum est.

¹ Retract. cap. xiii, n. 4.

XXII. Et ideo ex Deo non est mors. « Non enim Deus mortem fecit, nec lætatur in perditione vivorum¹: » quoniam summa essentia esse facit omne quod est, unde et essentia dicitur. Mors autem non esse cogit quidquid moritur, in quantum moritur. Nam si ea, quæ moriuntur, penitus morerentur, ad nihilum sine dubio pervenirent: sed tantum moriuntur, quantum minus essentia participant: quod brevius ita dici potest: tanto magis moriuntur, quanto minus sunt. Corpus autem minus est quam vita quælibet; quoniam quantumcumque manet in specie, per vitam manet, sive qua unumquodque animal, sive qua universa mundi natura administratur. Corpus ergo magis subjacet morti, et ideo vicinius est nihilo: quapropter vita quæ fructu corporis delectata negligit Deum, inclinatur ad nihilum; et ista est nequitia.

CAPUT XII.

Lapsus et reparatio totius hominis.

XXIII. Hoc autem pacto vita carnalis et terrena efficitur, et ob hoc etiam caro et terra nominatur, et quandiu ita est, regnum Dei non possidebit, et eripitur ei quod amat. Id enim amat, quod et minus est quam vita, quia corpus est; et propter ipsum peccatum, quod amatur fit corruptibile, ut fluendo deserat amatorem suum, quia et ille hoc amando deseruit Deum. Præcepta enim ejus neglexit dicentis: « Hoc manduca, et hoc noli. » Trahitur ergo ad poenas, quia diligendo inferiora, in egestate voluptatum suarum et in doloribus apud inferos, ordinatur.

¹ Sap. 1, 13.

Quid est enim dolor, qui dicitur corporis, nisi corruptio repentina salutis ejus rei, quam male utendo anima corruptioni obnoxiauit? Quid autem dolor, qui dicitur animi, nisi carere mutabilibus rebus, quibus fruebatur, aut frui se posse speraverat? Et hoc est totum quod dicitur malum, id est, peccatum, et pœna peccati.

XXIV. Si autem dum in hoc stadio vitæ humanæ anima degit, vincat eas, quas adversum se nutrit, cupiditates, fruendo mortalibus, et ad eas vincendas gratia Dei se adjuvari credat, mente illi serviens et bona voluntate, sine dubitatione reparabitur, et a multis mutabilibus ad unum incommutabile revertetur, reformata per Sapientiam non formatam, sed per quâ formantur universa, fruaturque Deo per Spiritum sanctum, quod est donum Dei. Ita fit homo spiritalis omnia judicans, ut ipse a nemine judicetur, diligens Dominum Deum suum in toto corde suo, in tota anima, in tota mente, et diligens proximum suum non carnaliter, sed tanquam se ipsum. Se autem spiritaliter diligit, qui ex toto, quod in eo vivit, Deum diligit: « In his enim duobus præceptis tota Lex » pendet et Prophetæ¹. »

XXV. Inde jam erit consequens, ut post mortem corporalem, quam debemus primo peccato, tempore suo atque ordine suo hoc corpus restituatur pristinae stabilitati, quam non per se habebit, sed per animam stabilitam in Deo². Quæ rursus non per se stabilitur, sed per Deum quo fruitur; ideoque amplius quam corpus vigebit: corpus enim per ipsam vigebit, et ipsa per incommutabilem veritatem, qui Filius Dei unicus est; atque ita et corpus per ipsum Filium Dei vigebit, quia omnia per ipsum. Dono etiam ejus, quod animæ datur, id est, sancto Spiritu, non solum anima, cui datur, salva et pa-

¹ Matth. xxii, 40. — ² I Retract. cap. xii, n. 4.

cata et sancta fit, sed ipsum etiam corpus vivificabitur, eritque in natura sua mundissimum. Ipse enim dixit: « Mundate quæ intus sunt, et quæ foris sunt munda » erunt¹. » Dicit et Apostolus: « Vivificabit et mortalia » corpora vestra propter Spiritum manentem in vobis². » Ablato ergo peccato, auferetur et pœna peccati: et ubi est malum? « Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, » aculeus tuus³. » Vincit enim essentia nihilum, et sic absorbetur mors in victoriam.

CAPUT XIII.

Angelorum differentia.

XXVI. Nec aliquid sanctificatis malus angelus oberit, qui diabolus dicitur: quia et ipse, in quantum angelus est, non est malus, sed in quantum perversus est propria voluntate. Fatendum est enim et angelos natura esse mutabiles, si solus Deus est incommutabilis: sed ea voluntate, qua magis Deum quam se diligunt, firmi et stabiles manent in illo, et fruuntur majestate ipsius, ei uni libentissime subditi. Ille autem angelus magis se ipsum quam Deum diligendo, subditus ei esse noluit, et intumuit per superbiam, et a summa essentia defecit, et lapsus est: et ob hoc minus est quam fuit, quia eo quod minus erat frui voluit, cum magis voluit sua potentia frui, quam Dei. Quanquam enim non summe, tamen amplius erat, quando eo³, quod summe est, fruebatur, quoniam Deus solus summe est. Quidquid autem minus est quam erat, non in quantum est, sed in quantum minus est, malum est. Eo

¹ Matth. xxiii, 26. — ² Rom. viii, 11. — ³ I Cor. xv, 55.

enim, quo minus est quam erat, tendit ad mortem. Quid autem mirum si ex defectu inopia, et ex inopia invidentia, qua diabolus utique diabolus est?

CAPUT XIV.

A libero arbitrio peccatum.

XXVII. DEFECTUS autem iste, quod peccatum vocatur, si tanquam febris invitum occuparet, recte injusta poena videretur, quæ peccantem consequitur, et quæ damnatio nuncupatur¹. Nunc vero usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium: et hoc quidem ita manifestum est, ut nulla hinc doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. Quare aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi. Non autem recte negat peccasse animam, qui et poenitendo eam corrigi fatetur, et veniam poenitenti dari, et perseverantem in peccatis justa lege Dei damnari. Postremo, si non voluntate male facimus, nemo objurgandus est omnino, aut monendus: quibus sublatis, christiana lex et disciplina omnis religionis auferatur necesse est. Voluntate ergo peccatur. Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim servos suos meliores esse Deus judicavit, si ei servirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate servirent.

XXVIII. Liberaliter igitur Deo Angeli serviunt, neque hoc Deo, sed ipsis prodest. Deus enim bono alterius

¹ 1 Retract. cap. XIII, n. 5. et 2 Sent. dist. XII, cap. Post hæc.

non indiget, quoniam a se ipso est. Quod autem ab eo genitum est, id ipsum est; quia non est factum, sed genitum. Illa vero, quæ facta sunt, ejus bono indigent, summo scilicet bono, id est, summa essentia. Minus autem sunt quam erant, cum per animæ peccatum minus ad illum moventur; nec tamen penitus separantur, nam omnino nulla essent. Quod autem affectibus contingit animæ, hoc locis corpori: nam illa movetur voluntate, corpus autem spatio. Quod autem homini a perverso angelo persuasum dicitur, etiam ab hoc utique voluntate consensit. Nam si necessitate id fecisset, nullo peccati crimine teneretur.

CAPUT XV.

Pœna ipsa peccati ad resipiscendum erudimur.

XXIX. QUOD vero corpus hominis, cum ante peccatum esset in suo genere optimum, post peccatum factum est imbecillosum, et morti destinatum, quanquam justa vindicta peccati sit, plus tamen clementiæ Domini quam severitatis ostendit. Ita enim nobis suadetur a corporis voluptatibus, ad æternam essentiam veritatis amorem nostrum oportere convertit. Et est justitiæ pulchritudo cum benignitatis gratia concordans, ut quoniam honorum inferiorum dulcedine decepti sumus amaritudine poenarum erudiamur. Nam ita etiam nostra supplicia divina providentia moderata est, ut et in hoc corpore tam corruptibili ad justitiam tendere liceret, et deposita omni superbia uni Deo vero collum subdere, nihil de se ipso fidere, illi uni se regendum tuendumque committere. Ita ipso duce homo bonæ voluntatis molestias hujus vitæ in

usum fortitudinis vertit : in copia vero voluptatum prosperisque successibus temporalium, temperantiam suam probat et roborat : acuit in tentationibus prudentiam, ut non solum in eas non inducatur, sed fiat etiam vigilantior, et in amorem veritatis, quæ sola non fallit, ardentior.

CAPUT XVI.

Incar nato Verbo beneficentius homini consultum est.

XXX. SED CUM omnibus modis medeatur animis Deus pro temporum opportunitatibus, quæ mira sapientia ejus ordinatur, de quibus aut non est tractandum, aut inter pios perfectosque tractandum est, nullo modo beneficentius consulit generi humano, quam cum ipsa Sapientia Dei, id est, unicus Filius consubstantialis Patri et coæternus, totum hominem suscipere dignatus est, « Et Verbum caro factum est, » et habitavit in nobis¹. » Ita enim demonstravit carnalibus, et non valentibus intueri mente veritatem, corporeisque sensibus deditis, quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, quod non solum visibiliter; (nam id poterat et in aliquo æthereo corpore ad nostrorum aspectuum tolerantiam temperato,) sed hominibus in vero homine apparuit : ipsa enim natura suscipienda erat quæ liberanda. Et ne quis forte sexus a suo creatore se contemptum putaret, virum suscepit, natus ex foemina.

XXXI. Nihil egit vi, sed omnia suadendo et monendo³. Veteri quippe servitute transacta, tempus libertatis illuxerat, et opportune jam homini suadebatur atque salubri-

¹ Joan. I, 14. — ² i Retract. cap. xiii, n. 6.

ter, quam libero esset creatus arbitrio. Miraculis conciliavit fidem Deo qui erat, passione homini quem gerebat. Ita loquens ad turbas ut Deus, nuntiata sibi matrem negavit¹, et tamen, ut Evangelium loquitur, « Puer parentibus subditus erat? » Doctrina enim Deus apparebat, ætatibus homo. Item aquam in vinum conversurus ut Deus dicit : « Recede a me, mulier : mihi et tibi quid » est? Nondum venit hora². » Cum autem venisset hora, qua ut homo moreretur, de cruce cognitam matrem commendavit Discipulo, quem præ cæteris diligebat⁴. Satellites voluptatum divitias perniciose populi appetebant : pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant : rex fieri noluit. Carnales filios magnum bonum putabant : tale conjugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant : omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur : quæ major injuria quam justum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur : flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant : morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant : crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilefecit. Omnia quæ vitare cupientes a studio deviabamus veritatis, perpetiundo dejecit. Non enim ullum peccatum committi potest, nisi aut dum appetuntur ea quæ ille contempsit, aut fugiuntur quæ ille sustinuit.

XXXII. Tota itaque vita ejus in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit. Resurrectio vero ejus a mortuis, nihil hominis perire naturæ, cum omnia salva sunt Deo, satis indicavit, et quemadmodum cuncta serviant Creatori suo, sive ad vindictam peccatorum, sive ad hominis liberationem, quamque facile corpus animæ serviat, cum ipsa subjicitur Deo. Qui-

¹ Matth. xii, 48. — ² Luc. ii, 51. — ³ Joau. ii, 4. — ⁴ Id. xix, 26, 27.

bus perfectis non solum nulla substantia malum est, quod fieri nunquam potest, sed etiam nullo malo afficitur, quod fieri per peccatum et vindictam potuit. Et hæc est disciplina naturalis Christianis minus intelligentibus plena fide digna, intelligentibus autem omni errore purgata.

CAPUT XVII.

Doctrinæ ratio in vera religione quam optima, seu Vetus, seu Novum Testamentum spectetur.

XXXIII. JAMVERO ipse totius doctrinæ modus, partim apertissimus, partim similitudinibus, in dictis, in factis, in sacramentis, ad omnem animæ instructionem exercitationemque accommodatus, quid aliud quam rationalis disciplinæ regulam implevit? Nam et mysteriorum expositio ad ea dirigitur, quæ apertissime dicta sunt. Et si ea tantum essent, quæ facillime intelliguntur, nec studiose quæreretur, nec suaviter inveniretur veritas. Neque si essent in Scripturis sacramenta, et in sacramentis non essent signacula veritatis, satis cum cognitione actio conveniret. Nunc vero quoniam pietas timore inchoatur, charitate perficitur; populus timore constrictus tempore servitutis in veteri Lege multis sacramentis onerabatur. Hoc enim talibus utile erat ad desiderandam gratiam Dei, quæ per Prophetas ventura canebatur. Quæ ubi venit, ab ipsa Dei Sapientia homine assumpto, a quo in libertatem vocati sumus, pauca sacramenta saluberrima constituta sunt, quæ societatem christiani populi, hoc est, sub uno Deo liberæ multitudinis continerent. Multa vero, quæ populo hebræo, hoc est, sub eodem uno Deo compeditæ multi-

tudini imposita erant, ab actione remota sunt, in fide atque interpretatione manserunt. Ita nunc nec serviliter alligant, et exercent liberaliter animum.

XXXIV. Quisquis autem ideo negat utrumque Testamentum ab uno Deo esse posse, quia non eisdem sacramentis tenetur populus noster, quibus Judæi tenebantur vel adhuc tenentur: potest dicere non posse fieri, ut unus paterfamilias justissimus aliud imperet eis, quibus servitutem duriores utilem judicat, aliud eis, quos in filiorum gradum adoptare dignatur. Si autem præcepta vitæ movent, quod in veteri Lege minora sunt, in Evangelio majora, et ideo putatur non ad unum Deum utraque pertinere: potest qui hoc putat perturbari, si unus medicus alia per ministros suos imbecillioribus, alia per se ipsum valentioribus præcipiat ad reparandam, vel obtinendam salutem. Ut enim ars medicinæ, cum eadem maneat, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo: ita divina providentia cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subvenit, et pro diversitate morborum alias alia jubet aut vetat, ut a vitio, unde mors incipit, et ab ipsa morte ad naturam suam et essentiam, ea quæ deficiunt, id est, ad nihilum tendunt, reducat et firmet.

CAPUT XVIII.

Creaturæ quare mutabiles.

XXXV. SED dicis mihi : Quare deficiunt ? Quia mutabilia sunt. Quare mutabilia sunt ? Quia non summe sunt. Quare non summe sunt ? Quia inferiora sunt eo, a quo facta sunt. Quis ea fecit ? Qui summe est. Quis hic est ? Deus incommutabilis Trinitas, quoniam et per summam Sapientiam ea fecit, et summa benignitate conservat. Cur ea fecit ? Ut essent. Ipsum enim quantumcumque esse, bonum est : quia summum bonum est summe esse. Unde fecit ? Ex nihilo. Quoniam quidquid est, quantulumcumque specie sit necesse est ; ita etsi minimum bonum, tamen bonum erit, et ex Deo erit. Nam quoniam summa species summum bonum est, minima species minimum bonum est. Omne autem bonum, aut Deus, aut ex Deo est. Ergo ex Deo est etiam minima species. Sane quod de specie, hoc etiam de forma dici potest. Neque enim frustra tam speciosissimum, quam etiam formosissimum in laude ponitur. Id ergo est, unde fecit Deus omnia, quod nullam speciem habet, nullamque formam ; quod nihil est aliud quam nihil. Nam illud quod in comparatione perfectorum informe dicitur, si habet aliquid formæ, quamvis exiguum, quamvis inchoatum, nondum est nihil, ac per hoc id quoque in quantum est, non est nisi ex Deo.

XXXVI. Quapropter etiamsi de aliqua informi materia factus est mundus, hæc ipsa facta est omnino de nihilo. Nam et quod nondum formatum est, tamen aliquo modo ut formari possit inchoatum est, Dei beneficio formabile

est : « Bonum est enim esse formatum¹. » Nonnullum ergo bonum est et capacitas formæ : et ideo bonorum omnium auctor, qui præstitit formam, ipse fecit etiam posse formari. Ita omne quod est, in quantum est ; et omne quod nondum est, in quantum esse potest, ex Deo habet. Quod alio modo sic dicitur : Omne formatum, in quantum formatum est ; et omne quod nondum formatum est, in quantum formari potest, ex Deo habet. Nulla autem res obtinet integritatem naturæ suæ, nisi in suo genere salva sit. Ab eo autem est omnis salus, a quo est omne bonum : at omne bonum ex Deo : salus igitur omnis ex Deo.

CAPUT XIX.

Bona sunt, sed non summa bona, quæ vitari possunt.

XXXVII. HINC jam cui oculi mentis patent, nec pernicioso studio vanæ victoriæ caligant atque turbantur, facile intelligit, omnia quæ vitiantur, et moriuntur, bona esse, quanquam ipsum vitium, et ipsa mors malum sit. Nisi enim salute aliqua privarentur, non eis noceret vitium vel mors : sed si non noceret vitium, nullo modo esset vitium. Si ergo salutem adversatur vitium, et nullo dubitante salus bonum est ; bona omnia sunt, quibus adversatur vitium, quibus autem adversatur vitium, ipsa vitiantur : bona sunt ergo quæ vitiantur : sed ideo vitiantur, quia non summa bona sunt. Quia igitur bona sunt, ex Deo sunt : quia non summa bona sunt, non sunt Deus. Bonum ergo, quod vitari non potest, Deus est. Cætera autem omnia bona ex ipso sunt, quæ per se ipsa possunt vitari,

¹ Plato in Timæo.

quia per se ipsa nihil sunt : per ipsum autem partim non vitiantur, partim vitiata sanantur.

bonum est et capacitas
anctor, qui presertim formam, ipse legit etiam posse for-
mari. Ita omne quod est, in quantum est, et omne quod non
bonum est, in quantum esse potest, ex hoc habet. Quod

alio modo sic dicitur, in quantum for-
maturum est, et omne quod non bonum formatum est, in
quantum formatur. Unde animæ vitium.

Unde animæ vitium.

XXXVIII. Est autem vitium primum animæ rationalis, voluntas ea faciendi, quæ vetat summa et intima veritas. Ita homo de paradiso in hoc sæculum expulsus est, id est, ab æternis ad temporalia, a copiosis ad egena, a firmitate ad infirma : non ergo a bono substantiali ad malum substantiale, quia nulla substantia malum est : sed a bono æterno ad bonum temporale, a bono spiritali ad bonum carnale, a bono intelligibili ad bonum sensibile, a bono summo ad bonum infimum. Est igitur quoddam bonum, quod si diligit anima rationalis, peccat, quia infra illam ordinatum est : quare ipsum peccatum malum est, non ea substantia quæ peccando diligitur. Non ergo arbor illa malum est, quæ in medio paradiso plantata scribitur, sed divini præcepti transgressio. Quæ cum consequentem habet justam damnationem, contingit ex illa arbore, quæ contra vetitum tacta est, dignoscentia boni et mali : quia cum suo peccato anima fuerit implicata, luendo poenas, discit quid intersit inter præceptum quod custodire noluit, et peccatum quod fecit : atque hoc modo malum, quod cavendo non didicit, discit sentiendo ; et bonum quod non obtemperando minus diligebat, ardentius diligit comparando.

XXXIX. Vitium ergo animæ est quod fecit, et difficultas ex vitio poena est quam patitur : et hoc est totum

malum. Facere autem et pati non est substantia : quapropter substantia non est malum. Sic enim nec aqua malum est, nec animal quod vivit in aëre ; nam istæ substantiæ sunt : sed malum est voluntaria præcipitatio in aquam, et suffocatio, quam mersus patitur. Stilus ferreus alia parte qua scribamus, alia qua deleamus, affabre factus est, et in suo genere pulcher, et ad usum nostrum accommodatus. At si quispiam ea parte scribere qua deletur, et ea velit delere qua scribitur, nullo modo stilum malum fecerit ; cum ipsum factum jure vituperetur : quod si corrigat, ubi erit malum ? Si quis repente meridianum solem intueatur, percussi oculi turbabuntur : non ideo aut sol malum erit aut oculi ? Nullo modo ; sunt enim substantiæ : sed malum est inordinatus aspectus, et ipsa quæ consequitur perturbatio : quod malum non erit, cum oculi fuerint recreati, et lucem suam congruenter aspexerint. Neque cum eadem lux, quæ ad oculos pertinet, pro luce sapientiæ, quæ ad mentem pertinet, colitur, ipsa fit malum : sed superstitio malum est, qua creaturæ potius quam Creatori servitur : quod malum omnino nullum erit, cum anima, recognito Creatore, ipsi uni se subjecerit, et cætera per eum subjecta sibi esse persenserit.

XL. Ita omnis corporea creatura, si tantummodo possideatur ab anima, quæ diligit Deum, bonum est infimum, et in genere suo pulchrum : quoniam forma et specie continetur : si autem diligatur ab anima, quæ negligit Deum, ne sic quidem malum fit ipsa ; sed quoniam peccatum malum est, quo ita diligitur, fit poenalis dilectori suo, et eum implicat ærumnis, et pascit fallacibus voluptatibus : quia neque permanent, neque satiant, sed torquent doloribus. Quia cum ordinem suum peragit pulchra mutabilitas temporum, deserit amantem species concupita, et